

ค้นหาความหมายในเรื่องปรัมปรา (33)

โดย ศ. กิริติ บุญเจือ

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ราชบัณฑิตสาขาปรัชญา

ศาสดาออร์เฟียส

ออร์เฟียส (Orpheus ศต 7 – 6 ก.ค. ศ.) เป็นศาสดาของลัทธิออร์เฟียส (Orphism) ซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งของชาวกรีกโบราณ ที่ดัดแปลงจากและผสมผสานกับศาสนาของโฮเมอร์ ไม่มีหลักฐานสำหรับประมวลชีวิตประวัติเลย มีแต่เกล็ดประวัติมากมายที่สับสน กำกวม และขัดแย้งกันมาก แสดงว่ามีผู้นับถือมากและกว้างขวาง มีหนังสือมากมายที่อ้างว่าออร์เฟียสเป็นผู้นิพนธ์ แต่ว่าสำนวนภาษาเป็นรุ่นหลังๆทั้งสิ้น คัมภีร์เท่าที่เหลือให้ศึกษาพอสรุปได้ว่า

แต่แรกเริ่มเดิมทีมีเทพกาลละ (Chronos) อยู่แล้ว พระองค์ทรงชีวิตโดยไม่รู้จักล่วงวัย ทรงให้กำเนิดแก่อายเธอร์ (Aither) อันเป็นสารละเอียดอ่อนเจือจางที่สุดแต่มีศักยภาพสูงสุด กลีภพ (Chaos) ซึ่งเป็นสสารหยาบไร้ระเบียบ และอีเรอบัส (Erebus) ใต้บาดาล เทพกาลละจัดการให้ศักยภาพของอายเธอร์จับตัวกันเข้มข้นเป็นไข่ซึ่งค่อยๆ โตขึ้นจนแตกออก มีเทพเฟนิส (Phanes) ย่างก้าวออกมา ทรงร่วมพลังกับรัตติกาลให้กำเนิดแก่เทพน้ำและเจ้าแม่ธรณี ซึ่งจับคู่กันให้กำเนิดเทพแห่งสภาโอลิมปัส เทพกาลละถูกโอรสคือซุสแย่งอำนาจ ซุสกลืนเทพเฟนิส ผู้สร้างเข้าไปทำให้มีภูตผีสร้างและทรงสร้างสิ่งต่างๆทั้งหมดในเอกภพดังที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ เทวราชซุสกับเทวีเดมิเทอร์ (Demeter) ให้กำเนิดแก่ธิดานามว่าเพอร์ซิเฟอเน (Persephone) เทวราชซุสกับเทพธิดาเพอร์ซิเฟอเนให้กำเนิดแก่เทพบุตรชายเออนายเลิสเซเกรียส (Dionysus Zagraeus) เทวราชซุสทรงพอพระทัยเทพบุตรชายเออนายเลิสเซเกรียสมาก ทรงดำริจะมอบอำนาจให้ปกครองเอกภพแทนพระองค์ เหล่าอสูรรู้เข้าจึงล่อลวงเอาไปฉีกเนื้อกิน เทวีธีนิ (Athena) แย่งเอาหัวใจไว้ได้ นำเอามาถวายและรายงานให้เทวราชทรงทราบ จึงได้ฝากหัวใจของเทพบุตรให้เจ้าหญิงซีเมอลิ (Semele) อุ้มครรภ์ไว้จนครบกำหนดประสูติกาล จึงนำไปถวายเทวราชซุส ได้รับความดีความชอบแปรสภาพเป็นเทวีอมตะ ครองสวรรค์อลิเซียม (Elysium) ฝ่ายอสูรที่ร่วมมือกันทำอุกอาจเช่นนั้น ซุสทรงฟาดอสูรนิบาตแด่ดินเป็นจุล จากฐลึที่เหลืออยู่เป็นกองโตนั้น ทรงให้ปั้นเป็นมนุษย์ชายและหญิงขึ้น มนุษย์จึงเกรงอย่างอสูร เทพชายเออนายเลิสเซเกรียส สงสารจึงปรากฏองค์ลงมาสอนออร์เฟียสชาวเธรส (Orpheus of Thrace) ให้รู้เบื้องหลังต่างๆดังกล่าว จะได้ไม่ถูกเทพหลงโทษโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ นอกจากนั้น สำหรับคนที่หัวอ่อนมักคิดต่อพระองค์อย่างจริงจัง ก็ให้ออร์เฟียส แนะนำวิธีเข้าจาริตเพื่อจะได้มีวิญญาณอมตะ ลาจากโลกจะไปเป็นบริวารของเทวีซีเมอลิในดินแดนอลิเซียม

แน่นอนว่าศาสนาของออร์เฟียส เกิดขึ้นในแคว้นเธรสตอนเหนืออย่างเป็นอิสระจากศาสนาของโฮเมอร์ ที่เกิดขึ้นตอนใต้ ศาสนาของออร์เฟียสเผยแผ่ไปในหมู่ชาวกรีกแห่งอาณานิคมอิตาลีใต้และแคว้นแอทเทอเคอ (Attica) ก่อนรู้จักศาสนาของโฮเมอร์ นำเสียดายที่คัมภีร์เดิมของออร์เฟียสสูญหายหมด แต่ของโฮเมอร์ได้รับการถ่ายทอดต่อมาอย่างดี เพลโทว์อ้างคัมภีร์ของลัทธิออร์เฟียสโดยระบุว่าฉบับปรับปรุง 6 ครั้งแล้ว ฉบับก่อนๆ สูญหายหมด และเพลโทว์ก็ไม่ได้อ้างอิงไว้มากนัก เอริสทาเฟอเนิส (Aristophanes) อายุรุ่นราวคราว

เดียวกับเพลโทว์อ้างไว้ยาวกว่าและได้เรื่องได้ราวมากพอสมควร แต่ก็แสดงให้เห็นว่าที่เสนอไว้ข้างต้น คือ เริ่มต้นด้วยกลิภพ กลางคืน ความมืด และนรก ทาร์เทอริส(Tartarus) กลางคืนออกไปไว้ในความมืดเกิดพลัง อีริส (Eros) ซึ่งมีพลังเป็นพายุลมหมุน หมุนไปถึงไหนก็ให้กำเนิดชีวิตที่นั่น

ไอซาเครอทิส(Isocrates)อ้างว่าชาวออร์เฟียสช่วยกันชี้แจงว่า ศาสนาของชาวกรีกตามคัมภีร์ของโฮเมอร์ และฮิเลียคนั้นไม่น่าเลื่อมใสเอาเสียเลย เพราะเทพเจ้าทั้งหมดใช้อำนาจอย่างเห็นแก่ตัวและมีศีลธรรมด้าน ประเวณีเหลวแหลกมาก ไม่น่านับถือ ความจริงนั้นเทพเหล่านั้นเป็นผู้นำรกรำเคาพร มีศีลธรรมสูงส่ง มีชีวิต ความเป็นอยู่ที่เป็นตัวอย่างดีที่สุดให้มนุษย์เอาอย่างได้ ออร์เฟียสได้รับการเปิดเผยความจริงอันสูงส่งเกี่ยวกับ เทพ จึงมีหน้าที่ต้องนำมาเปิดเผยเพื่อแก้ไขลบล้างความเข้าใจผิดที่สืบเนื่องมาจากเรื่องเล่าของโฮเมอร์และฮิเลียคนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่คนดีมีสติสัมปชัญญะย่อมจะเชื่อออร์เฟียส มากกว่าเชื่อโฮเมอร์และฮิเลียคนั้น ลัทธินออร์เฟียสได้ปรับปรุงให้ศาสนากรีกโบราณมีเหตุผลและมีเกณฑ์ศีลธรรมดีมาก จนเป็นที่น่าเชื่อถือของปัญญาชน และเมื่อศาสนาคริสต์เริ่มตั้งมั่นในมหาอาณาจักรโรมัน ศาสนาออร์เฟียสก็นับเป็นคู่แข่งที่สำคัญของศาสนา คริสต์ที่เดียว มีวรรณกรรมมากมายเกิดจากฝีมือของปัญญาชนผู้เลื่อมใสในศาสนาออร์เฟียส แต่ตามธรรมเนียม ของสมัยนั้น งานเหล่านี้ถูกเผยแพร่เป็นงานของออร์เฟียสเองทั้งหมด แต่ทว่าหลังจากกฤษฎีกาของจักรพรรดิ เจิสทีเนียนในค.ศ. 529 ห้ามนับถือศาสนาใดในมหาอาณาจักรโรมันนอกจากศาสนาคริสต์ วรรณกรรมของลัทธินออร์เฟียสจึงสูญหายเป็นจำนวนมาก คงเหลือเพียงเศษนิพนธ์นิดหน่อยและข้ออ้างในงานเขียนของชาวคริสต์ที่อ้าง เพื่อโจมตี เรื่องราวที่เล่าไว้ จึงมีลักษณะหลากหลายจนปะติดปะต่อเข้าเป็นเรื่องเดียวกันยาก มีทั้งเรื่องเล่าระดับ ชาวบ้านและระดับปัญญาชน แต่ทั้งหมดบ่งชี้ว่าออร์เฟียสได้รับการยกย่องนับถือในหมู่ชาวกรีกและชาวโรมัน ต่อมาอย่างกว้างขวาง ในระดับขวัญใจประชาชนทีเดียว บางเรื่องก็ยกย่องขึ้นเป็นเทพ บางเรื่องก็เล่าในสภาพ ของมนุษย์ที่ตั้งใจทำดีแต่ถูกปองร้ายอย่างน่าเห็นใจ แต่ในที่สุดเทพดาเยอนายเสิสผู้เปิดเผยจาริตแห่งรหัสยลัทธินี้ให้ ก็นำวิญญาณไปสู่ดินแดนแห่งชีวิตอมตะแห่งออลิมปัสของพระมารดาซีเมอติ

พินเดอร์ (Pindar ก.ค.ศ. 522-438) เล่าว่าออร์เฟียสเป็นโอรสของกษัตริย์โอเอกริส(Oeagrus)แห่งนคร ทรัเธส(Thrace)ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของกรีซ กับเทพธิดาแห่งศิลปะนามว่าแคลลิออปิ(Calliope) จึงมี พรสวรรค์อย่างสูงในการแต่งกลอนและเล่นดนตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเล่นพิณจนเทพพอลโลว์โปรดปราน ถึงกับประทานพิณให้ บรรดาเทพธิดาศิลปะก็ช่วยกันสอนให้จนเก่งที่สุดในหมู่มนุษย์ ขนาดที่ว่าสามารถสะกด จิตสัตว์ป่าได้ทั้งป่า และแม้แต่ต้นไม้หรือแท่งศิลาขยงเคลื่อนไปตามเสียงพิณ เล่าว่าที่ตำบลโซนิ (Zone) ใน แคว้นเรสมิหมู่ไม้ที่แสดงการเต้นระบำค้างจากที่ได้ยินเสียงพิณและหยุดกระพริบ

ลิควิลิส (Diodorus Siculus) เล่าว่าออร์เฟียสได้ไปศึกษาเล่าเรียนถึงดินแดนอียิปต์ ต่อจากนั้นก็ร่วม เดินทางผจญภัยกับกลุ่มอาร์เกอเนอัทส์ (Argonauts) ได้มีโอกาสบรรเลงดนตรีช่วยพรรคพวกให้พ้นภัยมาได้หลาย ครั้ง จนกลับถึงเมืองได้อย่างปลอดภัย ช่วงนี้ก็ได้สมรสกับยูริเดอสิ (Eurydice) แล้วก็พากันไปอยู่ในหมู่ชาวซี เกอนิส (Cicones)

ต่อมาไม่นานยูริเดอสิก็ถูกงูพิษกัดตาย ออร์เฟียสโศกเศร้ามาก คิดว่าเธอยังไม่น่าตาย จึงเสี่ยงเดินทางไปตามหาเธอในยมโลก โดยเข้าถ้ำออร์เนิม(Ornum)ในแคว้นเทรสปาร์เทิส(Tresparsus) ก็ได้ไปถึงยมโลกดัง

ตั้งใจ ผ่านด่านต่างๆ ได้ด้วยเสน่ห์แห่งดนตรีของตน ในที่สุดก็พบวิญญานของศรีภรรยาในนรกเฮติส จึงเข้าเฝ้า
 ยมราชเฮติสและยมราชินีเพอร์เซเฟอเนิ ถวายดนตรีคนเคลิบเคลิ้มกันไปทั่วเฮติส ยมราชและยมราชินีพอพระทัย
 จึงประทานให้ตามที่ขอ โดยมีเงื่อนไขว่า ออร์เฟียสจะต้องไม่หันหน้ากลับหลังดูภรรยาจนกว่าจะเดินทางถึงแดน
 มนุษย์ ออร์เฟียสจึงเดินทางนำพาภรรยาย้อนกลับทางเดิม เกือบจะออกปากถ้ำอยู่แล้ว ออร์เฟียสเกิดไม่แน่ใจว่า
 ภรรยาเดินตามมาข้างหลังหรือเปล่า จึงหันไปดู พลันวิญญานของภรรยาก็หายวับกลับคืนยมโลกตลอดกาล
 โอวิด (Ovide) เล่าว่าหลังจากที่เทพดาเยอนายเสิสได้สอนรหัสลับทมิฬของตน และแต่งตั้งให้ออร์เฟียส
 เป็นศาสดาเผยแผ่แล้ว ก็ได้สั่งจอร์ไปบรรเทาทุกข์ที่อื่นๆ ครั้นกลับมาที่เธรสก็พบว่าออร์เฟียสเปลี่ยนใจไป
 เผยแพร่รหัสลับทมิฬของเทพพอลโลไปเสียแล้ว ทุกเช้าจะพากลุ่มนุษย์ปีนขึ้นไปบนยอดเขาเพื่อประกอบพิธี
 ต้อนรับสุริยเทพพอลโล ตอนค่ำก็พากันเข้าวิหารเทพพอลโล เพื่อร้องเพลงสดุดีทำนองเสนาะกล่อมเทพ
 พอลโลให้บรรทม เทพดาเยอนายเสิสพิโรธมาก จึงปลุกกระดมบรรดาศาสดาให้ทำการกวาดล้าง โดยบุกเข้าไป
 ในวิหารเทพพอลโลตอนค่ำขณะประกอบพิธีกรรม สังหารนุษย์ทุกคนที่ร่วมพิธี เฉพาะออร์เฟียสถูกบันทึกเป็น
 ท่อนๆ โยนลงแม่น้ำ แต่ศิระชะลอยขึ้นมาร้องเพลงลอยตามน้ำออกไปสู่ปากน้ำและลอยไปถึงเกาะเลสบัส
 (Lesbos) เทพธิดาศิลปะพบเข้าจึงนำไปฝังที่เชิงเขาโอลิมพิสด้วยความโศกเศร้า บันดาลให้นกในดิงเกลแถบนั้น
 ร้องเพลงไพเราะกว่าที่อื่นๆ

ลิเวเซียน (Lucian) ให้เหตุผลว่า เหตุที่สตรีฆ่าสามีของตนก็เพราะพวกหล่อนชอบล่าสอน ออร์เฟียสจึง
 แนะนำให้บรรดาสามีลักเพศกันเอง เป็นเหตุให้เจ้าหล่อนโกรธแค้นจัด แต่ทว่าเทวีเอเฟรอดายทินาคความไปเข้าที่
 ประชุมสภาโอลิมพิสซึ่งมีมติให้ลงโทษหญิงฆ่าสามีทุกคน เทพดาเยอนายเสิสช่วยชีวิตพวกเธอโดยแปลงร่าง
 พวกเธอเป็นต้นสนยืนตระหง่านอยู่แถบนั้น เศียรของออร์เฟียสถูกนำไปฝังไว้ในถ้ำแอนทิสเสอ(Antissa)อันเป็น
 ถ้ำศักดิ์สิทธิ์ของเทพดาเยอนายเสิส ถ้ำนี้กลายเป็นสำนักโหราทำนายในนามของดาเยอนายเสิสจนเป็นเหตุให้
 สำนักโหราของอพอลโลซบเซาไปตามๆกัน เทพพอลโลทนต่อไปไม่ได้ ต้องมายืนบนเศียรของออร์เฟียสพ
 ลางกำชับให้ยุติทำนายแข่งขัน “หยุดแทรกแซงเสียที ข้าทนฟังเจ้าร้องเพลงมานานพอแล้ว” ตั้งแต่นั้นมาเศียร
 ของออร์เฟียสก็หยุดร้องเพลงและไม่มีการทำนายอีก พิณของออร์เฟียสเดิมอยู่ในวิหารของเทพพอลโลแห่งเลส
 บัส ต่อมาได้รับเกียรติขึ้นไปเป็นกลุ่มดาวพิณในท้องฟ้ามาจนตราบเท่าทุกวันนี้

พอเซเนียส (Pausanias) บันทึกไว้ว่าออร์เฟียสเป็นผู้ก่อตั้งรหัสพิธีของอพอลโลในเธรส รหัสพิธีของ
 เพอร์เซเฟอเนิในอิจายเนอ (Aegina) และของเคอมีเทอร์ในสปาร์เทอ(Sparta)

ปัญหาภาษามythology

เป้าหมายของการถอดความปรัมปรา “ไม่ใช่เพื่อจัดข้อความปรัมปรา แต่เพื่อตีความให้เกิดความ
 เข้าใจ”¹ อย่างไรก็ตาม การตีความเรื่องปรัมปราทุกครั้งย่อมขึ้นกับนิยามเรื่องปรัมปราที่ตั้งไว้ก่อนการตีความแต่
 ละครั้ง ตอนนี้เราจะลองพิจารณานิยามของบุลท์มานน์(Rudolf Bultmann 1884 – 1976) ที่พยายามหาสาเหตุของ

¹ Bultmann, *Jesus Christ and Mythology*, p.18.

รูปแบบแรกของปรัมปราดู บุลท์มานน์คิดว่ารูปแบบและภาษาของเรื่องปรัมปรามีเครื่องชี้บ่งว่าต้องการพิสูจน์อะไรบางอย่างด้วยการอ้างสาเหตุ แต่เป้าหมายของเรื่องปรัมปรานั้นเพื่อส่งเสริมอรรถิภาวะการมีอยู่โดยเฉพาะจากการนิยามแบบนี้สรุปได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1.สำนวนปฏิเสธของเรื่องปรัมปรา 2.เรื่องปรัมปราเป็นวิทยาศาสตร์ชาวบ้าน หมายความว่า เมื่อเรื่องปรัมปรายกอะไรเป็นสาเหตุให้เกิดอะไรขึ้น เป็นเพียงสำนวนภาษาแบบปรัมปรา มิได้ตั้งใจจะบอกว่ามีสาเหตุเช่นนั้นจริง แต่สิ่งที่ต้องการบอกจริงๆก็คือ สิ่งที่ถูกกล่าวไว้ว่าเป็นสาเหตุและเป็นผลนั้นมีจริง (existence in intention) แต่บอกด้วยสำนวนปรัมปรา ซึ่งไม่ตรงกับสำนวนวิทยาศาสตร์ ดังนั้นจึงควรมีการแปลงสำนวนปรัมปราเป็นสำนวนวิทยาศาสตร์ คนยุคใหม่ก็จะเข้าใจกันได้ เพราะพูดสำนวนเดียวกัน ในทำนองเดียวกัน ถ้าคนโบราณคืบซีฟขึ้นมาขณะนี้ เราก็ต้องแปลงสำนวนวิทยาศาสตร์เป็นสำนวนปรัมปรา พวกเขาจึงจะเข้าใจได้

ปัญหาที่เกิดจากนิยามเรื่องปรัมปราโดยชี้สาเหตุอย่างที่บุลท์มานน์ต้องการอยู่ที่ บุลท์มานน์ต้องการถือว่าการพิสูจน์อย่างหนึ่ง ซึ่งทำให้วิธีการของเรื่องปรัมปรากับวิธีการของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่มีส่วนใกล้เคียงกันมาก แต่ในเมื่อวิทยาศาสตร์ยุคใหม่สามารถอธิบายเหตุการณ์ธรรมชาติได้ดีกว่า เรื่องปรัมปราที่ชี้สาเหตุก็ต้องถูกโยนทิ้งไปโดยคนสมัยใหม่ผู้ไม่สามารถยอมรับคำอธิบายที่ล้ำสมัยได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ก็คือได้ว่าเรื่องปรัมปราไม่สามารถพิสูจน์ได้ตามมาตรฐานปัจจุบัน เพราะความจริงของวิทยาศาสตร์ปัจจุบันไม่สามารถถือว่าเป็นเรื่องปรัมปรา

นิยามโดยชี้สาเหตุของบุลท์มานน์สร้างปัญหา 2 แก่งให้กับวงการอรรถปริวรรต คือแก่งนิยามกับแก่งตั้งใจ ยืนยันความมีอยู่ และเป็นปัญหา 2 แก่งให้เลือก คือ ถ้าต้องการสาเหตุก็อย่ายืนยันว่ามีอยู่จริง และถ้าจะยืนยันว่าอะไรมีอยู่จริงก็อย่าสนใจความเป็นสาเหตุที่เรื่องปรัมปราระบุไว้ อย่างเช่นเรื่องน้ำท่วมโลกในสมัยของโนอาห์ (ตามคัมภีร์ไบเบิล สาเหตุมาจากพระเป็นเจ้าทรงพระพิโรธและลงโทษมนุษย์ นี่คือนิยามน้ำท่วมโลกโดยอ้างสาเหตุ แต่ทั้งนี้เป็นสำนวนปรัมปรา จึงโยงไปถึงความมีอยู่จริงของน้ำท่วมโลกหาได้ไม่ เป็นเพียงนิยามให้เข้าใจ ยืนยันได้แต่เพียงความมีอยู่ของพระยาเวห์เท่านั้น พระองค์จะทำอะไรก็เป็นนิยามสาเหตุ บุลท์มานน์ระมัดระวังเรื่องนี้มาก ดังนั้นถ้าจะอ่านเรื่องปรัมปราให้มีความหมาย ก็จำเป็นต้องแปลงภาษาปรัมปราเป็นภาษายืนยันความมีอยู่เสีย ก็จะได้ความหมาย แต่ถ้ายังคงสำนวนสาเหตุไว้ ก็จะได้แต่ นิยามในสมองของผู้นิยาม ยืนยันว่ามีจริง ไม่ได้ รู้หลักการอย่างนี้เสีย จะได้ไม่สนใจยึดยึดความหมายที่บ่งสาเหตุอีกต่อไป จะได้ไม่คิดริคเลือกจากปุซึ่งไม่มีให้ ประโยคยืนยันความมีอยู่ เป็นประโยคที่ทดสอบความจริงได้ง่าย โดยไม่จำเป็นต้องพูดภาษาปรัมปรา แต่ภาษาปรัมปราจำเป็นต้องแปลงเป็นประโยคอรรถิภาวะที่แสดงความมีอยู่ ก็จะยืนยันได้ว่าจริง โดยไม่ต้องอยากรู้ อีกต่อไปว่า สิ่งที่มีอยู่จริงนั้นทำอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นการระบุนสาเหตุ เพราะจริงๆแล้วภาษาปรัมปราไม่มี ความหมายด้านนี้